

idrak

Dini Araştırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies
Cilt / Volume-4 • Sayı / Issue-1 • Haziran 2024



Cilt | Volume: 4 • Sayı | Issue: 1

15 Haziran | June 15, 2024

Cami Cemaatine Göre Din Görevlilerinin Rol Modelliği (Samsun Örneği)

*Religious-Moral Role Modelling of Religious Officials According to Mosque
Congregation (Samsun Example)*

Hüseyin Emre Duran

Doktor, Diyanet İşleri Başkanlığı,
The Presidency of Religious Affairs.
huseyinemreduran@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-6555-4600

Macid Yılmaz

Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı,
Çorum/Türkiye.
Professor, Hitit University, Faculty of
Theology, Department of Philosophy and
Religious Studies, Religious Education,
Çorum/Türkiye.
macidyilmaz@hitit.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9479-3686

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 13 Şubat | February 2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 21 Mayıs | May 2024

Yayın Tarihi | Date Published: 15 Haziran | June 2024

Atıf | Cite as

Duran, Hüseyin Emre – Yılmaz, Macid. "Cami Cemaatine Göre Din
Görevlilerinin Rol Modelliği (Samsun Örneği)". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi*
4/1 (Haziran 2024), 127-168.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması

Bu makaleye Dr. Hüseyin Emre Duran %70, Prof. Dr. Macid Yılmaz %30
oranında katkı sunmuştur. Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Telif | Copyright

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve
çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under
the CC BY-NC 4.0.

Cami Cemaatine Göre Din Görevlilerinin Rol Modelliği (Samsun Örneği)*

Öz

Bu araştırmada din görevlilerinin dini-ahlaki rol modelliği, cami cemaati perspektifinden ele alınmıştır. Samsun ili ve ilçelerinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı camilerde görev yapan imam hatiplerin ve müezzin kayyımların rol modelliğinin, cami cemaati tarafından nasıl algılandığı araştırmanın temel konusudur. Bu nitel araştırmanın temel amacı cami cemaati açısından din görevlilerinin dini ve ahlaki rol modelliğini keşfetmektir. Çalışmanın önemi ise bu araştırma sonuçlarının yetkili kurumlara ve kişilere önemli veriler sağlayabilecek olmasıdır. Nitel olarak yürütülen bu araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların ifadelerinden kodlar ve kodların bir araya gelerek oluşturduğu temalar ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu temalar ve kodlar analiz edilip yorumlanmış, tablolar halinde sunulularak bazı çıkarımlara ulaşılmıştır. Rol model alınan din görevlileriyle ilgili, tüm katılımcılar tarafından vurgu yapılan en önemli kodun "iletişim" olduğu görülmüştür. Din görevlilerinin rol model olamamasında etkili olan faktörler ise kişisel faktörler, din görevlilerinin cami merkezli yürüttüğü faaliyetler, cami dışında sunduğu hizmetler ve kurumsal faktörlerdir. Katılımcıların, din görevlilerinin asli sorumlulukları olan namaz, ezan, hutbe ve vaaz gibi konulardan çok kişisel özelliklerle ilgili yorumlar yapmaları, çalışmanın en dikkat çekici ve en önemli bulgusudur. Araştırmada katılımcıların büyük bir çoğunluğunun din görevlilerini rol model almadıkları ve din görevlilerinin de rol model olamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Rol Model, Din Görevlileri, Din Görevlilerinin Rol Modelliği.

* Bu makale, yazarın 2023 tarihinde Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde tamamladığı "Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı Bağlamında Din Görevlilerinin Dini-Ahlaki Rol Modelliği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Religious-Moral Role Modelling of Religious Officials According to Mosque Congregation (Samsun Example)*

Abstract

In this research, the religious-moral role modelling of religious officials is discussed from the perspective of the mosque community. The main subject of the research is how the role modelling of imam hatips and muezzin trustees working in mosques affiliated with the Presidency of Religious Affairs in Samsun province and its districts is perceived by the mosque community. The main purpose of this qualitative research is to explore the religious and moral role modelling of religious officials in terms of the mosque community. The importance of the study is that the results of this research can provide important data to authorized institutions and individuals. In this qualitative research, semi-structured interview technique was used. Codes and themes formed by the combination of codes emerged from the participants' statements. Then, these themes and codes were analyzed, interpreted, presented in tables, and some inferences were made. It was observed that the most important code emphasized by all participants regarding the religious officials who were taken as role models was "communication". The factors influencing the inability of religious officials to serve as role models are personal factors, mosque-centered activities carried out by religious officials, services they provide outside the mosque, and institutional factors. The most striking and important finding of the study is that the participants made comments about personal characteristics rather than issues such as prayer, adhan, khutbahand sermon, which are the primary responsibilities of religious officials. It has been concluded in the research that the majority of the participants do not take religious officials as role models and that religious officials cannot be role models.

Keywords: Religious Education, Non-Formal Religious Education, Role Model, Religious Officials, Role Modelling of Religious Officials.

* This article is derived from the author's doctoral dissertation titled "Religious-Moral Role Modeling of Religious Officials in the Context of Social Cognitive Learning Theory" completed at Hitit University Institute of Graduate Education in 2023.

Giriş

İslam eğitim öğretim tarihini ilk vahyin gelmesiyle birlikte başlatmak mümkündür. Mekke döneminde Dâru'l-Erkam ve Hz. Peygamber'in evi, küttablar, badiye ve panayırlar eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapıldığı mekanlar olmuştur. Medine döneminde ise mescit ve cami merkezli başlayan eğitimsel faaliyetler daha sonra ortaya çıkacak olan medreseler dönemine kadar kitapçı dükkanları, beytü'l-hikme ve dârü'l-ilm gibi yapılarla devam etmiştir.¹

Hz. Peygamber'den sonraki süreçte alimlerin tedrisatından geçmiş, medreselerde yetişmiş ve devletin farklı kademelerinde görev alan dini temsil konumundakiler halk için birer model olmuşlardır. Medreselerden mezun olanlar müderrislik, muîdlik, kadılık gibi mesleklerin yanında camilerde din görevlisi olarak da görev almışlardır. Tanzimat ile birlikte genel olarak eğitimdeki yeni arayışlar çerçevesinde din görevlisi yetiştirmek için müstakil medreselerin kurulduğu da bilinmektedir.²

Günümüzde ise din görevlileri, yaygın din eğitimi çerçevesinde özellikle camiler yoluyla din hizmetlerini yürütmekle sorumludur. Din görevlileri İslam dininin esaslarını insanlara anlatırken vaaz ve hutbe gibi faaliyetler yürütmektedirler. Aynı zamanda bu faaliyetleri gerçekleştirirken onların kişilik özellikleriyle de örnek bir rol model olmaları, yapılan din eğitimi ve hizmetleri faaliyetlerinin niteliğini ve etkisini artırmaktadır.

¹ Ahmet Çelebi, *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi* (İstanbul: Damla Yayınevi, 1998), 31.

² Zeki Salih Zengin, "Osmanlılar'da II. Meşrutiyet Döneminde Yeni Açılan Medreseler ve Din Görevlisi Yetiştirme Çalışmaları", *İslam Araştırmaları Dergisi* 36 (2016), 36.

Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere kurulmuştur.³ Kurumun bu kapsamlı ve önemli görevini yerine getirirken en çok ihtiyaç duyduğu ve toplumla sürekli iletişim halinde olan din görevlileri önemli bir sorumluluğu üstlenmektedirler. Dini temsil konusunda üzerine sorumluluk düşen farklı meslekler arasında din görevliliği dini, tarihsel ve kültürel olarak önemli ve merkezi konumunu korumaya devam etmektedir. DİB Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın 2022 yılı verilerine göre toplam DİB personeli sayısı 141.208'dir. Bu personelin 93.625'i imam hatiplerden ve müezzin kayımlardan oluşmaktadır.⁴

Sahih dini bilgiyi topluma ulaştırmada büyük bir sorumluluğa sahip olan din görevlileri hem cami içindeki temel görevleriyle hem de cami dışındaki görev ve sorumluluklarıyla toplumun dini ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Bununla beraber insanlara dini-ahlaki bir rol model olma misyonunu da üstlenmektedirler. Bu araştırma din görevlilerinin bu misyonunu, cami cemaatinin nasıl değerlendirdiğine odaklanmıştır. "Cami cemaati, din görevlilerini dini ve ahlaki bir rol model olarak görmekte midir?" sorusu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel konusu, cami cemaatinin din görevlisini dini ve ahlaki bir rol model olarak nasıl tanımladığı ve algıladığıdır. 46 katılımcı ile yapılan görüşmelerle cami cemaatinin din görevlisinden model alma yoluyla öğrenip öğrenmediği, cami cemaatinin din

³ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, *Resmî Gazete* 12038 (22 Haziran 1965), Kanun No. 633, md. 1.

⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Strateji Geliştirme Başkanlığı" (Erişim 10 Ağustos 2023).

görevlisini rol model alıp almadığı, rol model alıyorsa hangi yönlerini, almıyorsa bunun sebepleri gibi konular irdelenmiştir.

Bu nitel araştırmanın temel amacı cami cemaati açısından din görevlilerinin dini ve ahlaki rol modelliğini keşfetmektir. Çalışmanın önemi ise bu araştırma sonuçlarının yetkili kurumlara ve kişilere önemli veriler sağlayabilecek olmasıdır. Din görevlilerinin rol modelliği ile ilgili ve halkın gözüyle din görevlilerini değerlendiren çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Hedef kitlenin din görevlisini bir model olarak nasıl tanımladığının bilinmesi önemli ve gerekli bir husustur. Çünkü din görevlileri ile ilgili mevcut algı ve anlayışın bilinmesi, din görevlisi yetiştiren kurumların (Millî Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumu) eğitimsel niteliklerinin ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevde bulunan din görevlilerine yönelik gerçekleştirdiği hizmet içi eğitim faaliyetlerinin sorgulanması, aksayan yönlerin tespit edilerek güncellenmesi ve geliştirilmesi noktasında önemli katkılar sağlayabilir.

Bu nitel araştırma temel felsefesi açısından uygulamalı, amacı açısından yorumlayıcı ve süre açısından kesitsel olarak ifade edilebilir. Araştırma deseni olarak "fenomenoloji" (olgubilim) yaklaşımı esas alınmıştır. Bu tür araştırmalarda araştırmacı inceleyeceği birey ve gruplarla yakından ve uzun süren görüşmeler yaparak farkında olunulan ya da olunamayan olgular ile ilgili yeni bilgiler elde etmeye çalışmaktadır.⁵

⁵ Suat Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 111.

Bu araştırmada farklı özelliklere sahip cami cemaatinin bakış açısıyla temel konuyu derinlemesine ortaya koyabilmek için maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme araştırmacının bazı özellikleri ve nitelikleri (örneğin farklı yaş gruplarına göre farklılaşan birey veya durumları) örnekleme grubuna dahil ettiği bir strateji olarak ifade edilebilir.⁶ Nitel araştırmalarda amaç bilgilerin genellenmesi değil (bazı durum araştırma türleri hariç) özellikle spesifik açıklamanın yapılmasıdır.⁷ Yaş, eğitim düzeyi, camiye gitme sıklığı ve meslek gibi hususlarda farklılaşan katılımcıların çalışmaya dahil edilmesi, daha fazla veri ve resmin bütününe görme noktasında faydalı olmuştur.

Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Görüşme (mülakat), araştırmacıya, görüşme öncesinde belirlediği bir dizi soru veya konu başlıkları rehberlik eder.⁸ Görüşmeler esnasında katılımcılara çalışma hakkında bilgiler verildikten sonra ses kaydı için izin alınmıştır. Mesleği veya kişisel tercihi nedeniyle ses kaydını kabul etmeyen katılımcıların ifadeleri not alınarak kaydedilmiştir. Mülakatlar yapılırken bazı anlaşılmayan kavramlar açıklanmış, gerektiğinde sondaj sorularla detaylı verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Her görüşmeden önce katılımcılara gizlilik ve güvenilirlik konusundaki endişeleri ortadan kaldırmak adına gerekli açıklamalar yapılarak birkaç dakika sohbet ve tanışma faslı yapılmıştır. Ayrıca araştırmacının mesleğini (din görevlisi) söylemek yerine kendisini

⁶ John Creswell, *Eğitim Araştırmaları* (İstanbul: Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi, 2019), 128.

⁷ John Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013), 98.

⁸ Fatma Çapcıoğlu - Öznur Kalkan Açıkgöz, "Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri", *Bilimsel Araştırma Süreçleri: Yöntem Teknik ve Etiğe Giriş*, ed. Özcan Güngör (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 188.

öğrenci olarak tanıtmasının, katılımcıların rahatça fikirlerini paylaşmasına ve şeffaf olmasına katkı sağladığı gözlemlenmiştir.

Mülakatlar genellikle cami içerisinde özel bir odada, nadiren cami içerisinde cemaat olmadığı durumlarda, bazı katılımcılarının da kendi iş yerlerinde özel odalarında sessizlik sağlanarak birebir gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler en az 60 dakika, en çok 180 dakika ve ortalama olarak da 90 dakika sürmüştür.

Nitel verilerin analizinde metin analizi, betimsel analiz, söylem analizi, içerik analizi gibi farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu çalışma niteliksel içerik analizi yaklaşımıyla ele alınmıştır. Niteliksel içerik analizi metnin açık olarak ortaya konan içeriğinden ve bunun niceliksel analizinden çok sübjektif bir anlama ve yorumlamaya dayalı bir analizdir. İçerik analizi, niteliksel yaklaşımların tümüne özgü olan özelliklere (kesinlik ve objektiflik iddiasının olmaması) sahiptir. Çok açık olmayan, örtük mesajlar, semboller, metnin içinde taşındığı yönelimlerle ilgilidir. Sayısal olarak tespit edilebilecek olan kelimeler, kavramlar, temalar, metin yapısal özellikleri açıklamaya fayda sağlarken bir içerik analizi metnin asıl mesajının ortaya çıkarılmasına yardımcı olur.⁹

Katılımcılarla mülakat gerçekleştirildikten sonra ses kayıtları bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Konu dışında olduğu düşünülen kısımlar çıkarılmıştır. Daha sonra ses kayıtlarının dinlenmesi ve yazılı metnin okunması suretiyle temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Temalar oluşturulurken araştırma soruları ve mülakatlardan elde

⁹Belkıs Kümbetoğlu, *Niteliksel Araştırmalarda Analiz* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2021), 56.

edilen veriler göz önünde bulundurulmuştur. Nvivo gibi nitel çalışmalarda kullanılan programlara ihtiyaç duyulmamıştır. Çünkü sahadan alınan veriler net bir şekilde tema ve kodları ortaya çıkarmıştır. Araştırma sorularına katılımcıların verdiği en kapsayıcı kelime veya kelime grupları da kodları oluşturmuştur. Kodların bir araya gelmesiyle temalar ortaya çıkmıştır. Frekans ise kodlarla ilgili kaç katılımcının fikir belirttiğini göstermektedir. Tema, kod ve frekanslar (f) tablolar halinde sunulmuştur.

Bu araştırma 2023 yılında, Samsun ili sınırlarında ikamet eden 18 yaş üstündeki 46 katılımcının¹⁰ verdiği cevaplarla sınırlıdır. Aynı zamanda bu araştırma, Samsun il ve ilçe merkezlerindeki Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı camilerin cemaatiyle sınırlıdır. Bu araştırmaya sadece il ve ilçe merkezlerindeki camiler dahil edilmiştir. Kırsal kesimdeki ve köylerdeki camiler kapsam dışı bırakılmıştır. Bu çalışmada din görevlilerinden kasıt, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı camilerde görev yapan imam hatip ve müezzin kayyımlardır. Diğer din görevlileri (müftü, vaiz, Kur'an Kursu öğreticisi vb.) kapsam dışı bırakılmıştır.

1. Bulgular ve Yorumlar

Din görevlilerinin dini ve ahlaki rol modelliğini Samsun özelinde inceleyen bu çalışmada, yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ışığında temalar ve kodlar belirlenmiştir. Bu bölümde temalar ve kodlar, tablolar halinde sunularak yorumlanmıştır.

Öncelikle katılımcıların din görevlilerinden öğrendikleri olumlu davranışları yaşantıya aktarma durumları ve katılımcıların öğrenilen davranışları yaşantıya aktaramamasının altında yatan sebepler ele

¹⁰ Katılımcılarla ilgili demografik bilgiler EK-1'de sunulmuştur.

alınmıştır. Bir sonraki başlıkta katılımcıların din görevlilerini rol model alıp almadıkları ve rol model alınan din görevlilerinin özellikleri yorumlanmıştır. Devamında katılımcılara, din görevlilerinin rol model olup olmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Burada katılımcıların toplumda din görevlilerine olan genel bakışı, din görevlilerinin rol model olup olmadığı ve bunların sebepleriyle ilgili analizler yapılmıştır. Bir sonraki başlıkta ise rol model olamayan din görevlilerinin özellikleri temalar ve kodlar doğrultusunda katılımcıların ifadeleri ile birlikte yorumlanmıştır.

1.1. Din Görevlilerinden Öğrenilen Olumlu Davranışların Yaşantıya Aktarılma Durumu

“Bir din görevlisinden öğrendiğiniz olumlu davranışları yaşantınızda uygulayabiliyor musunuz?” sorusuna 46 katılımcıdan 11’i hiç etkilenmediğini, 35’i ise nadiren etkilendiğini ve bu öğrendikleri olumlu davranışları da nadiren uygulayabildiklerini belirtmiştir.

Tablo 1. Öğrenilen Olumlu Davranışların Yaşantıya Aktarılma Durumu

| Tema | Kod | f |
|---|---|--------------|
| Din Görevlilerinden Öğrenilen Olumlu Davranışların Yaşantıya Aktarılma Durumu | Hiç etkilenmiyorum. Nadiren etkilenip nadiren uygulayabiliyorum. | 11 35 |

Katılımcıların din görevlilerinden öğrenilen olumlu davranışları yaşantılarına aktarmada zorluk çektikleri görülmektedir. Ayrıca din görevlilerinden genel olarak etkilenip yaşantısına aktaran tek bir katılımcının dahi olmaması dikkat çekicidir. Katılımcıların çoğu nadiren de olsa öğrendikleri olumlu davranışlardan bahsetmişlerdir.

Bu durumun sebeplerinden birinin, bu katılımcıların dini bilgilerinin belli bir düzeyde olması muhtemeldir. Katılımcıların eksik bildikleri, ihtiyaç duydukları, bilip de zamanla unuttukları veya hiç bilmedikleri konularla karşılaştıklarında etkilenmenin gerçekleştiği söylenebilir.

Katılımcıların bu konuyla ilgili cevaplarına bakıldığında öğrendikleri olumlu davranışları uygulayamamalarının altında yatan dört temel faktör olduğu görülmektedir. Katılımcıların cevaplarından hareketle ortaya çıkan bu faktörler şunlardır:

- Bireyin dini alt yapısının iyi olması veya dini anlamda kendisini din görevlisinden daha bilgili ve donanımlı görmesi, (K-14, K-11, K-23, K-35)
- Din görevlilerinin genelde tekrara düşmesi, aynı kalıplarla konuşması, (K-35, K-46, K-13)
- İnsanların sözlerden ziyade davranışlardan etkilenmesi, (K-7, K-18, K-23, K-22, K-2)
- Motivasyon eksikliği. (K-30, K-37, K-11, K-29, K-39)

Katılımcıların neredeyse tamamı camide öğrendikleri davranışları dışarıda uygulayamamaktadır. Katılımcıların ifadelerine bakılınca görülmektedir ki cami içinde dikkatle dinlenen ve etkisi yüksek olan söz ve davranışlar cami içinde kalmaktadır. Dolayısıyla camide vaazdan veya din görevlisinin bir davranışından etkilenen kişiler, öğrenmeyi gerçekleştirmiş olabilir fakat bunu bazı sebeplerden dolayı davranışa yansıtamamaktadır. Samsun ilinde yapılan bir saha çalışmasında da katılımcıların yarısına yakını öğrendikleri bilgileri davranışa yansıtamadıklarını belirtmişlerdir.¹¹

¹¹ Hasan Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 163.

Cami cemaatinin iyi bir Müslüman olma çabası, temelde dünya ve ahiret hayatında karşılığını görmek içindir.¹² Seküler bir dünya düzeninde maneviyatın değersizleşmesi ve teknolojik araçlarla kuşatılan bir ortamda insanların etkilenmesinin sadece cami içinde kalması ve bunun dış dünyaya aktarılamaması normal kabul edilebilir. Dinin, insanların sosyal hayatlarında ne kadar var olduğunu ölçmeye çalışan bir saha çalışmasında bazı katılımcılar, dini temsil konumundaki modeller tarafından Kur'an, namaz ve dua ile sınırlı bir din anlayışının sunulduğunu ifade etmişlerdir. Yine aynı çalışmadaki bazı katılımcıların ibadetlerin ve dinin gizli yaşanması gerektiğini belirtmesi de bu tespiti desteklemektedir.¹³

Bununla birlikte kendisini dini anlamda çok eksik gören ve günahkâr olduğunu düşünenlerin çok üst örneklerden etkilenip model alması zorlaşmaktadır. Katılımcılardan bazıları Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer gibi önemli sahabenin veya Hz. Yusuf kıssasının insanları etkilemediğini, onların zaten dini kurtuluşa ulaştıklarını, onlarla aralarında bir benzerliğin olmadığını, cami cemaatinin kendi sorunlarına odaklanılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

1.2. Rol Model Alınan Din Görevlilerinin Özellikleri

Katılımcılara "Çok sevdiğiniz ve dini-ahlaki rol model/örnek aldığınız bir din görevlisi var mı? Varsa onun hangi davranışlarını örnek alıyorsunuz?" sorusuna 46 katılımcının 5'i geçmişte rol model aldığı bir din görevlisi olduğunu, 5' i de halen rol model aldığı bir din

¹² En-Nur, 24/52, el-Yunus, 10/64.

¹³ Arife Gümüş (ed.), *Yetişkinlerin Din Eğitimine Bakışları ve Din Eğitimi İhtiyaçları* (İstanbul: İlke Yayınları, 2014), 31.

görevlisi olduğunu belirtmiştir. Rol model alınan din görevlilerinin özellikleri temasının altında konumlanan 8 kod ortaya çıkmıştır.

Tablo 2. Rol Model Alınan Din Görevlilerinin Özellikleri

| Tema | Kod | f |
|--|-------------------------|----|
| Rol Model Alınan Din Görevlilerinin Özellikleri | İletişim | 10 |
| | Kişilik/Karakter | 7 |
| | Söz-Davranış Uyumu | 5 |
| | Namaz Dışı Faaliyetler | 5 |
| | Ses, Kıraat ve Hafızlık | 4 |
| | Vaaz | 3 |
| | Kılık-Kıyafet | 3 |
| | Açıkça Konuşan | 3 |

Bir din görevlisini geçmişte rol model almış veya şu anda rol model alan toplam 10 katılımcı bulunmaktadır. Rol model alan katılımcıların tümü “iletişim” hakkında yorumlar yapmışlardır. İletişim, kişilik, söz-davranış uyumu ve namaz dışı faaliyetler, din görevlilerinin temel görevleri dışında kalan ve en çok belirtilen kodlardır. Ses-kıraat-hafızlık, vaaz, kılık-kıyafet ve açıkça konuşması kodları ise din görevlilerinin temel görevleriyle ilgili kodlardır. Katılımcıların ses, hafızlık, vaaz gibi hususlardan önce din görevlileriyle kurulan sıcak ve samimi iletişime, davranışa yansıyan söylemlere daha çok önem verdiği görülmektedir. Demir tarafından cami cemaati ve din görevlileriyle yapılan çalışmada da iletişim ve alt boyutlarıyla ilgili benzer katılımcı ifadelerine ulaşılmıştır.¹⁴

İletişim kodu ile ilgili en dikkat çekici katılımcı ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

Dinimizi sevdirmek için bizim seviyemize iniyordu. (K-8)

¹⁴ Muhammed Hüseyin Demir, *Yetişkin Din Eğitiminde İletişim* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 288.

Din görevlisi rol model aldığım birkaç tane oldu önceden. Halkla etkileşimi, ondan sonra yumuşak huyluluğu ve insanların dertleriyle dertlenmesi. Örnek almaya çalıştığım bu üç maddeyi söyleyebilirim. Sen halk içinde bu dediklerimi yapmıyorsan insanlar çok etkilenmez. (K-21)

Anlatış şekli, cemaatle iletişimi. Namazdan çıkınca da insanlarla dinle ilgili sohbet eder, çay içer. (K-27)

Çocuklarla ve halkla iletişimi iyi, kırıcı konuşmaz, o önemli, halkı daima el üstünde tutar, eleştiren insanları bilir, dine diyanete karşı gelmesinler diye onları da makul karşılar. (K-32)

Katılımcılar iletişimle ilgili ifadelerinde rol model aldıkları din görevlilerinin yumuşak huylu, herkesin seviyesine göre konuşabilen, insanların dertleriyle dertlenen, insanların içine karışarak sohbet eden, kırıcı olmayan ve değer veren bir yaklaşıma sahip olduklarını belirtmişlerdir. (K-8, K-27, K-32)

Katılımcıların en çok vurgu yaptıkları ikinci kod ise söz-davranış uyumudur. Bununla ilgili bir katılımcı, gençliğinde yaşadığı bir olayı anlatmaktadır:

Zonguldak'ta öğrencilerle birlikte vakit geçirirken dindar, yaşantısıyla insanlara örnek olan ve insanlara rol model olmayı rehber edinmiş bir kişi, biz o zaman 18 yaşındayız. "Ben" dedi, "deniz kenarına gezintiye çıkacağım, orda böyle dinden uzak olan haram maddelere bulaşmış kişilerle bir diyalog kuracağım, onlardan kazanabildiğimi kazanacağım." dedi. Onunla beraber biz de gittik. Benim orada gördüğüm, o hocamızın, adam içki içiyor, haramla meşgul olurken yanına yaklaştı, o kişi de bizim milletimizi biliyorsunuz. Ne olursa olsun hoca gördün mü saygı vardır, ona saygıyla içkiyi gizledi. Ondan sonra hocamızın

konusmasından sonra o kadar tatlı ve güzel konuştu ki hocamız, o adam, o saatte o içkiyi oradan attı ve bize dedi ki, “Hocam ben inşallah bundan sonra içmeyeceğim.” dedi. Yani hocamızın oradaki ona yaklaşımı beni çok etkiledi. Bu benim hayatımda iz bırakmıştır. Kişilerle olan münasebeti, hem de sözüyle amelinin yani yaşantısının bir olması. Sadece camide kalmayıp uygulamaya geçirmesi, hayatın içinde olması, beni de etkileyen etrafımdaki arkadaşları da etkileyen bu adamın samimiyeti ve gerçekten yaşantısına onu aktarması. (K-2)

Rol model alınan din görevlilerinin bir diğer özelliği de açıkça ve çekinmeden İslam dinindeki emir ve yasakları söylemeleridir. Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir:

Direkt kitabın ortasından konuşan hocalar. Acaba ne olur sonu diye düşünmeden net cevap veren, sesini yükselterek konuşan hocaları seviyorum. Dinin görevlisi aslında böyle olması lazım diyorum. (K-7)

Açık sözlü olması, hiçbir şeyden korkmaması. Şu anda da eleştiri altında olduğu gibi. Kuran açıkça ne diyorsa onu söylüyor. Kim bana ne der? Sözümden dolayı nasıl tepki alırım değil de Allah'ın Kur'an'da söylediği şekliyle anlatıyor. Bir örnek verecek olursak, Kur'an'da içki içmeyin diye emir var ya, içki içmeyelim, zararlı, içmeyeceksin, cennet, cehennem her şeyi açıkça anlatıyor. Hiçbir şeyden korkmuyor. Açık sözlü gerçekten. (K-24)

Adam dobra, sosyetik vaaz vermiyor. Kuran ne derse onu söylüyor. Hadis ne derse onu söylüyor. Kimi hoca mesela zengine, sosyeteğe göre cevap verebiliyor. O öyle değil ama. O yönden iyi yani. Yumuşatmıyor yani. (K-37)

Önceden vardı rol model aldığım bir hoca. En çok dikkatimi çeken davranışı genelde Kur'an'a göre konuştuğu için, adam

aklına geleni söylüyor. Rehberimiz Kur'an, ona göre konuşmadıktan sonra sen ne dersin de. Kendi fikrini söylüyorsun sen. Eskidendi bu hocam tabi, Kur'an okurdu, tefsirini yapardı ve tabi şimdi vefat etti. (K-43)

Katılımcıların ve burada yer verilmeyen bazı katılımcıların ifadelerine bakılınca vaazlarında ses tonu yüksek olan, doğruları çekinmeden ve doğrudan ifade eden din görevlilerinden insanlar daha çok etkilenmektedir. Sadece son yetişkinlik dönemindeki katılımcılar bunu ifade etmiş olsalardı, belki de geçmişteki geleneksel vaaz üslubuna özlem duyulduğu gibi bir çıkarım yapılabilirdi. Ancak genç katılımcıların da vurgu yaptıkları gibi cami cemaati, sesini gerektiğinde yükselten ve açıkça sözlerini söyleyen din görevlilerinden daha çok etkilenmektedir. Özellikle vaaz ve nasihatlerde ses tonunu iyi kullanan din görevlilerinin cemaat üzerinde daha etkili olduğu anlaşılmaktadır. Elbette burada altı çizilmesi gereken bir nokta da sadece yüksek tonda konuşan din görevlilerinin etkili olduğu şeklinde bir çıkarım yapılmamalıdır. Katılımcılara göre hem gerektiğinde sesini yükselten hem de hitap şekli etkileyici ve bilgili din görevlileri etkili olmaktadır.

1.3. Din Görevlilerinin Rol Model Olamamasında Etkili Olan Faktörler

“Din görevlileri sizce insanlar için rol model/örnek olabilmekte midir? Din görevlilerinin rol model/örnek olduğunu/olmadığını düşünüyorsanız sizce bunda en etkili faktör/ler nedir?” şeklinde yöneltilen soruya katılımcıların tümü, din görevlilerinin rol model olmadıkları yönünde kanaat belirtmişlerdir.

Katılımcılara göre din görevlilerinin rol model olamamasında etkili olan faktörler dört tema ve bu temalar altındaki kodlarla sunulmuştur. Bu dört tema kişisel, cami merkezli, cami dışı ve kurumsal faktörlerdir.

1.3.1. Kişisel Faktörler

Kişisel faktörler teması, katılımcıların en fazla görüş bildirdikleri tema olarak göze çarpmaktadır. Bu konuda katılımcıların en çok vurgu yaptıkları husus “memuriyet zihniyeti” dir.

Tablo 3. Kişisel Faktörler

| Tema | Kod | f |
|-------------------|--------------------------|----|
| Kişisel Faktörler | Memuriyet Zihniyeti | 30 |
| | Söz-Davranış Uyumsuzluğu | 29 |
| | Bilgi/Donanım Eksikliği | 27 |
| | Ticaret Yapmaları | 21 |
| | Karakter/Kişilik | 6 |
| | Siyaset | 5 |

“Memuriyet zihniyeti” özetle, katılımcıların ifadelerine göre din görevlilerinin namaz kıldırma, ezan okuma, vaaz ve hutbe gibi temel görevlerini yerine getirip bunun dışında bir çabasının olmamasını, din görevliliğinin normal bir memuriyet gibi görüldüğünü, bu mesleğin manevi ve rehberlik boyutunun da olduğunun göz ardı edildiğini kapsamaktadır. Katılımcıların bu konuyla ilgili görüşleri incelendiğinde üç temel boyut ortaya çıkmaktadır:

1- Din görevlileri her ne kadar bir memur olsalar da asıl görev ve sorumluluklarının dışında insanlara dini anlamda faydalı olabilmek için gayret göstermelidirler. Din görevlisi belki temel görevinin dışına çıkmak zorunda değildir ancak halkın beklediği budur. (K-22, K-2, K-39, K-4, K-6, K-8, K-21, K-13, K-23, K-45)

İmamlığı sadece memur zihniyetiyle yapanlar var. Maalesef acı durum. Sadece memur zihniyetiyle yapıyor, diyor ki, benim görevim ezan okumak, namaz kıldırmak, ben şu vatandaşa şunu öğreteyim de memlekete bir faydam olsun, bu adama faydam olsun, düşünmeyenler çok fazla var hem de maalesef. Böyle olmamalı. Benim gözümde imam aslında bir lider olmalı. Yani toplumu yönlendirebilen, düzeltebilen, anlatmasıyla, hareketleriyle, yaşamıyla örnek olması gerekir. Bir imamın vatandaşın gözünde ayrı yeri olmalı. Benim gözümde ayrı yeri vardır imamın her zaman. Ama ona göre davranmayanlar da çok. Sadece memur zihniyetiyle imamlık yapanlar var, bence çok yanlış bir şey. Memur zaten memur ama, imamın memur gözüyle düşünmemesi lazım. İmamın görevleri resmiyette bellidir evet ama mesela eski imamlar bence öyle değil. Sadece görevini yapan imam var. Bence sadece memurluk yapıyor. Maaşını alıyor devletten, ezanını okuyor, namaz kıldırıyor. Öyle olmamalı. İmam farklı olmalı. (K-4)

2- Din görevlileri maaş almasalar bu görevi asla yapmazlar. Para için bu işi yapmaktadırlar. Bu kutsal görevi meslek olarak görmektedirler. (K-27, K-1, K-36, K-5, K-37, K-20, K-46, K-34)

Şimdiki din görevlilerinin örnek olması, genelde çok nadir ya. Örnek olamıyor çoğu. Maaş olmasa çoğu imam ezan okumaz. Ben öyle görüyorum. Eskiden eski imamlar vardı kadrosuz. Adam aşkla şevkle yapıyordu. Yani kötölemek istemiyorum vallahi ezan okumazlar maaş olmasa. (K-27)

Ses diye bir şey yok hocada, bu adam para için imamlık yapıyor, buna para vermeseler namaz da kılmaz, tepeden bakan hocalara böyle diyorum ben, sadece maaş için imamlık yaptığını zannediyor. (K-1)

3- Din görevlilerinin aldıkları maaşın helallik durumu dahi tartışmalıdır. Böyle bir mesleğin olması dahi sorgulanmalıdır. (K-13, K-29)

Günde 5 vakit namaz kılacağım, o da kılacak bu da kılacak. Bu geliyor, kılıyor, arkadakine kıldırıyor bir de üstüne para alıyor,

yani bunun dindeki yeri bana tuhaf geliyor. Salih bir adamın cemaate namaz kıldırdıktan sonra o namazı iade etmesi gerektiğini düşünüyorum ben. Bu, mesleğim için gelenlere kıldırđım. Bu da benim için demesi lazım gibi geliyor. Çünkü o imamın yaptığı iş hem bu tarafı hem de diğer tarafı ilgilendiriyor. Yarın birisi diyebilir, 5 vakit namaz kıldın sen 30 yıl. Emekli oldun ikramiyeni de aldın, bütün sermaye dünyada kaldı. Yani öbür tarafa gelmiş midir bir şey, hani karşılıklı kıldın ya sen, bunu kıldırđığın için para aldın ya. O biraz bana şey geliyor, biz diyoruz hani hakikaten işini layıkıyla yapan imamlar da vardır. Onu tabi Allah bilir. Biz dışarıdan görüldüğü kadarını söylüyoruz. Ben de 5 vakit kılıyorum sen de kılıyorsun, ekstra da benden fazla bir şey yapmıyorsun. Hem bu dünyam iyi oldu hem de öbür tarafım garanti. Yani bu biraz şüpheli gibi geliyor bana. İbadetine tamam para için yapmıyor ama bir ibadet yaptı hani görevi olarak yaptı, üstüne vazife olan şeyden düşmüş olur mu bu mesele. Maaşı alıyorsa bence o namazlarını iade etmeli. (K-13)

7 katılımcı görüşme esnasında din görevlileri için “namaz kıldırma memuru” ifadesini kullanmıştır. Katılımcıların bu ifadesi, din görevlilerinin asli görevi olan namaz kıldırma dışında bir çabalarının ve faaliyetlerinin olmadığına işaret etmektedir. Aynı zamanda katılımcıların bu ifadesi, din görevlilerinin asli görevlerinin namaz kıldırma, vaaz verme ve hutbe okuma gibi temel görevlerinden çok, insanlarla sıkı bir iletişim içerisinde olması, İslam dinini insanlara anlatması ve anlattıklarını da yaşaması gerektiği beklentisini göstermektedir.

“Memuriyet zihniyeti” kodundan sonra, 29 katılımcının olumsuz görüş bildirdiği ikinci kod “söz-davranış uyumsuzluğu”dur (K-4, K-7, K-11, K-13, K-15, K-18, K-25, K-34, K-35, K-36, K-38, K-46).

Katılımcılara göre din görevlileri vaazlarda, hutbelerde veya herhangi bir ortamda, dini konularda insanlara anlattıkları hususları kendileri yaşamamaktadır. Dam tarafından yapılan bir çalışmada da cami cemaati, din görevlilerinde söz-davranış uyumsuzluğu olduğunu belirtmiştir.¹⁵ Ozan tarafından hazırlanan çalışmada da cami cemaati, din görevlisinin imajını etkileyen olumsuz faktörlerin ilkinin “söz-davranış uyumsuzluğu” olduğunu belirtmişlerdir.¹⁶

Katılımcıların konuyla ilgili ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

Bir kere imamın hiç yanlış bir şey yapmaması lazım, vatandaşın gözünün önünde. İmamın dediğini yap ama yaptığını yapma diye bir söylem var, ama bence yanlış bir şey çok. Bence örnek olmaları lazım. O tür imamlar olması lazım. (K-4)

Benim düşüncem şu, anlattığını yaşamıyorlar. O yüzden imamların yüzde 99'u anlattıklarını yaşamıyorlar. Faiz alan imamlar var ya, sen ne anlatırsan anlat. (K-7)

Benim en çok baktığım şey amelleri. Mesela okuduğun ilmin ameli yoksa hiç örnek alamazsın o adamı. Amel etmesi lazım o ilimle. Mesela paraya önem vermeyin deyip kendisi çok önem veriyorsa falan o zaman etkisiz kalıyor bu söyledikleri. En önemli özellik bu. Bunun dışında ilimlerinin ve okumalarının az olması, kendini yetiştirmesi. Gerisi çok aşırı da önemli değil. Her imamın arkasında namaz kılınır. Ama ilmi ve amelinin bir olması daha önemlidir. (K-11)

¹⁵ Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, 165.

¹⁶ Ömer Ozan, *Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 70.

İmam faizden bahsediyor camide, ama bankada faizde parası var. Ben buna birkaç kez şahit oldum. Haram ama biz de alıyoruz ne yapalım işte paramızın değerini koruyoruz falan demişti. Bu sefer işte, inandırıcılığını kaybediyorlar. Bunu bizzat kulaklarımla duydum yani. Lojmanda kalıyordum o dönem. Belki ölmüştür, Allah rahmet eylesin öldüyse. Kredi çekmeyin, vadeliye yatırmayın falan derdi ama ne yapalım hayat şartları, hayat koşulları demişti ona sorduğunda dışarıda. Hocam işte en azından yapıyorsan da cemaate söyleme bunu. Günahını sakla yani. Herkesin günahı kendine olsun. Bu sefer adam diyor ki lan hocanın bile var bizim olsa ne olacak diyor. Bir hocanın rol model olabilmesi için anlattıklarını yaşaması lazım. (K-38)

Bazı katılımcılar “Din görevlisi bunu yaparsa biz de yaparız, hoca kredi çekerse biz neden çekmeyelim, hoca bile yapıyorsa vardır bir bildiği!” şeklindeki söylemleriyle, anlattıklarını yaşamayan veya tersi istikamette davranış sergileyen ve cami cemaati tarafından model alınan bu din görevlilerinin, insanların yanlış olana yönelmesine sebep olduğunu belirtmişlerdir.

“Bilgi ve donanım eksikliği” kodu ile ilgili 46 katılımcının 27’si olumsuz görüş bildirmiştir. Bu kod içerisinde din görevlilerinin dini ve kültürel anlamda bilgilerinin zayıf olduğu, teknolojik gelişmeleri takip edemedikleri, kendilerini güncelleyemedikleri gibi eleştiriler bulunmaktadır. Bazı katılımcılar da din görevlilerinin toplumun gerisinde kaldığını ve bu sebeple de rol model olamadığını ifade etmişlerdir (K-18, K-34, K-4, K-16).

Çanakçı’nın çalışmasına göre de katılımcı cemaatin %27,8’i din görevlilerini mesleki bilgi anlamında yeterli görmektedir.¹⁷ Uygun’un

¹⁷ Ahmet Ali Çanakçı, “Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği”, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2015), 261.

saha çalışmasında da cami cemaatinin çoğu, din görevlilerini mesleki bilgi anlamında kısmen yeterli bulmuştur.¹⁸ Dam tarafından yapılan saha çalışmasında cami cemaati, din görevlilerini bilgi ve donanım konusunda zayıf olarak nitelendirmiştir.¹⁹ Yine bir başka çalışmaya göre cami cemaatinin yarıdan fazlası, din görevlilerini mesleki bilgi anlamında kısmen yeterli, %27,9'u ise yetersiz bulmuştur.²⁰ Bir başka çalışmada da cami cemaati, din görevlilerinin genel kültür anlamında eksik olduğunu ve teknolojiye ayak uyduramadıklarını belirtmiştir.²¹

Katılımcılardan 21 kişi din görevlilerinin ticaret yapmaması gerektiğini, ticaret yapmalarının asli görevlerini ikinci plana atmalarına veya aksatmalarına neden olduğunu, ticaret yapmalarının rol model olmalarına zarar verdiğini ifade etmişlerdir (K-1, K-14, K-21, K-23, K-30, K-36, K-39, K-40, K-43, K-2, K-5). Çanakcı tarafından yapılan benzer çalışmada da katılımcıların %23,5'i din görevlilerinin asla ticaret yapmamaları gerektiğini ifade etmişlerdir.²² Bir başka çalışmada da cami cemaatinin, din görevlisinin ticaret yapmasına sıcak bakmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.²³

Yaptığı ticaretten dolayı asli görevini aksatan veya bu görevini ikinci plana atan din görevlileri, katılımcılar tarafından ciddi bir

¹⁸ Hamdi Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992), 35.

¹⁹ Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, 167.

²⁰ Mehmet Yılğın, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 61.

²¹ Ozan, *Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*, 71.

²² Çanakcı, "Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği", 263.

²³ Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, 55.

şekilde eleştirilmiştir. Bu konuda başka bir katılımcı olan K-16 ise din görevlilerinin ticaretle uğraşmasını kendilerinin mesai saatlerindeki boşluklarla ilişkilendirmiştir. Vakit namazların toplamda bir iki saat sürdüğünü, kalan vakitlerde ise ister istemez din görevlilerinin başka uğraş alanları arayışına girdiklerini belirtmiştir.

Din görevlilerinin rol model olamamasında etkili olan faktörlerden biri de siyasettir. Bazı katılımcılara göre din görevlilerinin çoğunun belirli bir partiye gönül verdikleri, söylemlerinden ve duruşlarından belli olmaktadır. Bu da farklı siyasi görüş ve karaktere sahip kısaca heterojen olan kitleye karşı din görevlisinin kapsayıcı olamamasına sebep olmaktadır. Katılımcılar, din görevlilerinin açıkça siyaset yapmadıklarını ancak bir siyasi partiden güç aldıklarını ve siyasi bir partiyle özdeşleştirdiklerini ifade etmişlerdir (K-11, K-36). Bir başka çalışmada da cami cemaatinin, din görevlileriyle ilgili benzer eleştirilerinin olduğu görülmektedir.²⁴

Din görevlilerinin kişisel özellikleriyle ilgili en çok vurgu yapılan kodlar memuriyet zihniyeti, söz-davranış uyumsuzluğu ve ticaret yapmalarıdır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde cevapların genelinde öncelikle din görevlisinin kişisel özelliklerine vurgu yapılması dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu eleştirilen hususlar din görevlisinin rol model alınmasının önündeki en büyük engeller olarak söylenebilir.

1.3.2. Cami Merkezli Faaliyetlerle İlgili Faktörler

Katılımcıların din görevlilerinin rol model olamadıklarını belirten yorumlarından ortaya çıkan bir tema da cami merkezli

²⁴ Çağlar Demir, *Camilerdeki Dini Hizmetlerin Yapılmasında Cami Cemaatinin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi (Altıncı Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 114.

faaliyetlerle ilgilidir. Katılımcıların ifadelerinden bu temayla ilgili 6 tane kod ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların 20'si namaz vakitleri arasında dini ve sosyal faaliyetlerin yapılmasını talep ettiklerini ancak bunların yapılmadığını ifade etmişlerdir (K-13- K-14, K-45). Buyrukçu tarafından yapılan çalışmada da cami cemaati, din görevlilerinin vaaz etmemelerinden yakınmıştır.²⁵ Dam tarafından yapılan saha çalışmasında da cami cemaatinin, dini ve sosyal faaliyetlerin azlığından şikayetçi olduğu görülmektedir.²⁶

Tablo 4. Cami Merkezli Faaliyetlerle İlgili Faktörler

| Tema | Kod | f |
|--|---|----|
| Cami Merkezli Faaliyetlerle İlgili Faktörler | Namaz Vakitleri Arasında Dini ve Sosyal Faaliyetlerin Yapılmaması | 20 |
| | Vaazların monoton ve etkisiz olması | 10 |
| | Görevin Aksatılması | 10 |
| | Ses ve Kıraat | 5 |
| | Merkezi Sistem | 4 |
| | Tadili Erkan | 4 |

Konuyla ilgili bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

Bir diğer şey de halkın tüm kesimiyle iletişimi zayıf din görevlilerinin. Tamam Diyanetten gelen talimatları iletiyorlar ama devamı gelmiyor gibi pek. Yoğun bir çaba yok yani. Bildiğim kadarıyla din görevlileri namaz kıldırılmayı asli görevi gibi görüyorlar. Namaz önünde ve sonunda benim beklentilerimi veremiyorlar yani. Ben ne bekliyorum, en azından namazın farzları, vacipleri, sünnetleri var, bunlar işlense, akait, Peygamberimizin hayatı ile ilgili Kur'an'dan bazı şeyler okunsa, anlatılsa. Mesela sık sık camide müezzinlik yapan cemaatten

²⁵ Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Etme Gücü* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 155.

²⁶ Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, 170.

kişiler var, kamet lafızlarını doğru düzgün telaffuz edemiyor. Ama din görevlisi onunla bile ilgilenmiyor. Kardeşim sen 5 vaktin 2'sinde 3'ünde kamet getiriyorsun burada, gel seninle bir on dakika görüşelim şu kamet getirme şeklini sana bir öğretilim diye bir gayret göstermiyor din görevlileri maalesef. (K-45)

Din görevlilerinin namaz aralarında vaaz etmediklerini belirten 20 katılımcının yarısı da vaazların niteliğiyle ve monoton oluşuyla ilgili yakınmıştır. (K-29, K-31, K-32, K-33, K-34, K-35, K-41). Vaazlarda dikkat çeken temel eleştirilerin ses tonundaki değişmezlik, sürekli aynı konulardan bahsedilmesi, aynı vaaz kitaplarından sürekli vaaz edilmesi, vaazlara hazırlıksız çıkılması, sosyal hayatın gerçeklerinden ve sorunlarından çok, tarihsel konulardan bahsedilmesi veya nasların günümüzle ilişkisinin kurulamaması, kuşatıcı söylemin olmaması ve öncelikli konulardan ziyade daha teferruatlı konuların üzerinde çok daha fazla durulması, vaazlara, ezan okunurken veya bittiğinde de devam edilmesi gibi hususlar sıralanabilir.

Konuyla ilgili birkaç katılımcı da Hz. Yusuf, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer gibi önemli isimlerin vaazlarda çokça anlatıldığını ve bu durumdan rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, bu isimleri çok sevdiklerini ancak onlar gibi olmanın imkânsız olduğunu, kendilerine bugünkü sosyal hayatta karşılaştıkları sorunlardan bahsedilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar kendi hayatından örnekler ve sorunlar üzerinden vaaz edilmesini talep etmektedir. Cami cemaatinin din görevlileri hakkındaki görüşleriyle hazırlanan bir çalışmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır.²⁷

Katılımcıların memnun olmadıkları ve din görevlilerinin rol model olmalarını etkileyen diğer bir husus da görevlerini aksatmalarıdır (K-5, K-7, K-8, K-10, K-13, K-17, K-26, K-30, K-34, K-39,

²⁷ Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, 163.

K-30). Katılımcıların ifadelerinden hareketle bazı din görevlilerinin görevi aksattıkları ve çift görevli camilerde nöbetleşe göreve geldikleri görülmektedir. Bu durum memuriyet açısından bakıldığında da yasal olmayan bir davranıştır. Diğer taraftan kul ve kamu hakkını anlatan, sabah namazını cemaatle kılmanın faziletini anlatan din görevlisinin söylemlerine aykırı davranması, katılımcılar tarafından eleştirilmektedir. Bu tutumlar katılımcılar açısından böyle bir problemin olduğunu göstermektedir. Buyrukçu tarafından hazırlanan çalışmada da bazı katılımcıların bu konuda benzer şikayetleri bulunmaktadır.²⁸ Yine Demir tarafından yapılan çalışmada da cami cemaatine göre din görevlilerinin görevlerini aksattıkları belirtilmiştir.²⁹

Ses ve kıraat ile ilgili beş katılımcı olumsuz görüş bildirmiştir. Din görevlilerinin görevlerini yerine getirmesinde belki de en çok görünen ve dikkat çeken ses ve kıraat konusu, çok az sayıda katılımcı tarafından eleştirilmiştir (K-4, K-7, K-36). Bu durum insanların iletişim, samimiyet, dini ve sosyal faaliyetler gibi konulara ses ve kıraatten daha çok dikkat ettiğini göstermektedir. Ayrıca birkaç katılımcı da sesin yetenekle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Kıraatin ise belli düzeyde Kur'an eğitimi almış, Kur'an Kursu'nda okumuş kişilerin farkında olabileceği bir ayrıntı olduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Merkezi sistemle ilgili olumsuz görüş bildiren katılımcılar da bulunmaktadır (K-13, K-32). Bu katılımcılar camide görevli müezzin

²⁸ Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Etme Gücü*, 186.

²⁹ Demir, *Camilerdeki Dini Hizmetlerin Yapılmasında Cami Cemaatinin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi (Altınyayla Örneği)*, 114.

ve imam olmasına rağmen merkezi sistemden ezanın okunmasını eleştirmektedirler. Bu eleştirilere göre, bazı din görevlileri ezanın merkezi sistem tarafından okunmasını suiistimal etmekte ve göreve gelmemektedir.

Son olarak bazı katılımcıların namazın kıldırılışı ile ilgili şikayetleri bulunmaktadır. Din görevlisinin en temel görevi olan namaz kıldırma ve Kur'an okuma ile ilgili eksik veya yanlışlarının olması din görevlisinin rol model olmasını engeller mahiyettedir. Özellikle bu eleştirileri, bu konuda bilgisi olan ve din eğitimi temeli iyi olan katılımcıların yaptıkları görülmektedir (K-23, K-45, K-7).

1.3.3. Cami Dışındaki Faaliyetlerle İlgili Faktörler

Din görevlilerinden cami dışında beklenen faaliyetlerle ilgili eleştiriler dört başlık altında toplanmıştır. Katılımcıların vurgu yaptığı konular sosyal ilişkiler/iletişimde zayıflık, cami dışı faaliyetlerin yapılmaması, tebliğ yapılmaması ve davetlerde para almaları şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 5. Cami Dışındaki Faaliyetlerle İlgili Faktörler

| Tema | Kod | f |
|---|--------------------------------------|----|
| Cami Dışındaki Faaliyetlerle İlgili Faktörler | Sosyal İlişkiler/İletişimde Zayıflık | 24 |
| | Cami Dışı Faaliyetlerin Yapılmaması | 20 |
| | Tebliğ Yapılmaması | 11 |
| | Davetlerde Para Almaları | 4 |

Katılımcılar din görevlilerinin cami dışında kendilerini toplumdan soyutladığını, hâl hatır sormadıklarını, toplumsal ilişkilerinde zayıf olduklarını ve camide gerçekleştirilen temel görevler dışında cemaatle ve halkla ilişki kurmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların en büyük beklentilerinden birinin, din görevlilerinin toplum içerisine karışması olduğu görülmektedir (K-7, K-10, K-14, K-18, K-28, K-13). Ayrıca bazı katılımcılar din görevlilerinden toplumun

sorunlarına çare aramalarını ve farklı etkinlikler yapmalarını beklemektedir (K-18, K-21, K-29).

Şöyle bir şey var. Hoca topluma girmiyor, toplumla cemaatle iç içe olmuyor. Onun için ne oluyor hoca ve cemaat ayrı dallardan çalıyor. Mesela hocalar birleştirici olmalı. Burada her türlü imkân var. Gel burada otur iki dakika muhabbet et. Vatandaşın biri soru sorar belki, cevapla. Toparlayıcı ol. Bilgilendir. Yok. Dediğim gibi burada ben isterim ki, bu caminin cemaatine hocalarım şurada oturup iki muhabbet etsin. En çok aradığım şey bu benim hocalardan. En büyük eksiklik hocaların cemaatle iç içe olmaması. (K-14)

Din görevlilerinin cami cemaati tarafından değerlendirildiği bir çalışmada da katılımcılara göre din görevlileri, sosyal ilişkilerde yetersiz olarak değerlendirilmişlerdir.³⁰ Yine başka bir çalışmada cami cemaatine göre din görevlileri, gençler ve yetişkinlerle iletişim konusunda kısmen yeterli görülmüştür.³¹ Bir başka çalışmada da cami cemaatine göre din görevlilerindeki en büyük eksiklik sosyal ilişkilerde zayıf olmalarıdır.³² Yılğın tarafından yapılan saha çalışmasında da din görevlerinin insani ilişkilerde yetersiz olduğu katılımcıların çoğunluğu tarafından dile getirilmiştir.³³ Bir başka çalışmada da cami cemaatinin çoğu, din görevlilerinin halkın içine karışmadığı ile ilgili şikayetlerde bulunmuşlardır.³⁴ Demir'in doktora tez çalışmasında ise

³⁰ Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, 175.

³¹ İsmail Sağlam, "Cami Cemaatine Göre Fransa'daki Türk Din Görevlilerinin İletişim Yeterlikleri", *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/21, (2011), 140.

³² Abdülkadir Çekin, "Mesleki Yeterlilik ve Beklenti Yönüyle Din Görevlisi Cemaat İlişkisi", *Diyanet İlmî Dergi* 47/1 (2011), 105.

³³ Yılğın, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, 65.

³⁴ Demir, *Camilerdeki Dini Hizmetlerin Yapılmasında Cami Cemaatinin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi (Altınyayla Örneği)*, 114.

din görevlilerin, cami cemaatinin çoğuna göre iletişim konusunda yeterli olduğu tespit edilmiştir.³⁵

Din görevlilerinin cenaze, mevlit, düğün gibi merasimlerden para almaları da toplum tarafından eleştirilen bir başka husustur (K-2, K-17). Genel olarak din görevlileri yaptıklarına karşılık bir bedel istememektedir ancak insanlar bunu bir adet haline getirmişlerdir. Fakat katılımcıların ifadelerine bakılınca bu paralara tamah eden ve bu paraların peşinde koşan din görevlilerinin olduğu görülmektedir. Bu da din görevlisinin toplumdaki saygınlığına zarar vererek rol model olamamasına sebep olmaktadır. Yapılan bir başka çalışmada da cami cemaatinin çoğu, din görevlilerinin bu merasimlerden para almamaları gerektiğini belirtmiştir.³⁶ Yine Samsun'da yapılan bir saha çalışmasında da katılımcı cemaatin çoğu, din görevlilerinin bu hizmetler karşılığında para almalarının uygun olmadığını belirtmiştir.³⁷

Din görevlilerinden cami dışına çıkıp farklı ortamlarda, farklı insanlarla diyalog kurmaları ve tebliğ yapmaları istenmektedir. Bu konuda din görevlilerinin çok zayıf olduklarını belirten katılımcılar, onların insanları camiye çekmek gibi bir dertlerinin olmadığını söylemektedirler (K-33, K-45, K-7, K-36, K-39, K-6).

1.3.4. Kurumsal Faktörler

Din görevlilerinin rol model olamamasında etkili olan dördüncü tema kurumsal faktörlerdir. Bu temanın altında konumlanan kodlar Diyanet'in adalet, liyakat ve kurumsal işleyişi ile ilgili hususlar, din görevlisi yetiştirme politikalarındaki yanlışlar, din görevlilerinin

³⁵ Demir, *Yetişkin Din Eğitiminde İletişim*, 288.

³⁶ Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, 55.

³⁷ Ozan, *Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*, 70.

kamusal ve kurumsal aidiyetlerinden dolayı özgürce konuşamaması, hutbelerdeki ve fetvalardaki sorunlardır.

Tablo 6. Kurumsal Faktörler

| Tema | Kod | f |
|--------------------|---|----|
| Kurumsal Faktörler | Diyane'tin Adalet, Liyakat ve Kurumsal İşleyişi ile İlgili Hususlar | 24 |
| | Din Görevlisi Yetiştirme Politikalarındaki Yanlıklar | 7 |
| | Din Görevlilerinin Kamusal ve Kurumsal Aidiyetinden Dolayı Özgürce Konuşamaması | 7 |
| | Fetvalardaki Sorunlar | 5 |
| | Hutbelerle İlgili Sorunlar | 3 |

Kurumsal faktörler temasında, 24 katılımcı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurumsal işleyişi, denetim, adalet ve liyakatle ilgili sorunlarından bahsetmişlerdir. Diyanet ile ilgili bu olumsuzlukların din görevlilerine bakışı etkilediğini ve bu sebeple rol model olmalarına da ket vurduğunu belirtmişlerdir (K-7, K-10, K-23, K-35, K-24, K-29, K-32, K-31, K-42, K-45). Demir tarafından hazırlanan saha çalışmasında da cami cemaati, Diyanet ile ilgili benzer eksikliklerden bahsetmişlerdir.³⁸

7 katılımcı da din görevlilerinin yetiştirilmesiyle ilgili yanıtların yapıldığını ve atamalarıyla ilgili de sorunların olduğunu ifade etmiştir.

Eğitim, eğitim, eğitim. Eğitimleri yok. Yetersiz mi diyeyim. Yetiştirilme tarzları yanlış. Yeni bir yetiştirilme tarzı getirilmeli. Nasıl olur bilmiyorum ama hocalar atanmadan önce bir eğitimden geçirilmeli. Mesela haseki diyoruz ya, eğitim

³⁸ Demir, *Camilerdeki Dini Hizmetlerin Yapılmasında Cami Cemaatinin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi (Altınyayla Örneği)*, 114.

merkezlerinde eğitimden geçirilmeli. Mesela kaymakamlar atanmadan önce yurtdışında ve yurt içinde farklı görevlerde 2 yıl geziyorlar, sonra atanıyorlar. İmamlar da tamam, memurluğa girsinler maaşlarını alsınlar, bugünkü yöntemimiz nedir? İmam sınavı kazanıyor gir bu camide görevlisin. Bir şey bilmiyor ki ama imamı atadığımız zaman gelsin burada büyük camide imamların yanında staj yapsın. Olması gerekmez mi sizce? 6 ay 1 sene stajla yetiştirilmesi lazım. Olsa çok iyi olur. (K-30)

Bence en önemlisi din görevlisi olacak insanları sadece bir üniversite puanı ile almamız gerek. Çünkü bu gerçekten toplumu gerçekten yönlendirebilecek insanlar lazım bize, yani peşine takabilecek, analiz gücüne sahip insanlar lazım. Bu da bence basit bir ÖSYM sınavı ile olacak iş değil. Bu kişilerin daha teferruatlı, daha derin seçilmesi lazım. Çünkü ben hiçbir şey kazanamayınca gideyim ilahiyat okuyayım diyor. Böyle birinin ben gerçekten insana fayda sağlayacağına ihtimal dahi vermiyorum. Bu yüzden din görevlilerinin seçimi daha başka yolla yapılmalı. Daha başka metotlar burada devreye girmeli. Çünkü yani bu iş ne kadar matematik fizik veya bunu çözdüğüne bağlı olacak bir şey değil. Gerçekten bir din görevlisinin analiz gücü, yorum gücü, bilgisi çok iyi seviyede olmalı. (K-46)

Katılımcılardan 7 kişi de devletin mevcut rejimi³⁹ ile ilgili sorunların olduğunu, din görevlilerinin her konuyu rahatça konuşamadıklarını ve bu durumun da din görevlilerini kısıtladığını belirtmişlerdir. Katılımcıların ifadeleri din görevlilerinin özgürce

³⁹ Katılımcı burada özellikle laiklik ilkesinden dolayı din görevlilerinin rahat hareket edemediklerini ifade etmiştir.

konuşamadıklarını ve çekinmeden rahatça her konuyu konuşmaları gerektiği beklentisine işaret etmektedir.

Diyanet'in biraz şeyi var burada. Hocaları sıkıyor mu böyle yani. Hocalar pek istediği gibi adım atamıyorlar yani. İsteddiği şeyleri gösteremiyorlar. Biraz daha faydalı olma konusunda çaba gösteremiyorlar. Çünkü eli kolu bağlı, karşı taraf ne diyorsa, yani Diyanet'in emirleri doğrultusunda. Onun dışına çıkamıyorlar. Dolayısıyla böyle oluyor. (K-9)

İmamlar doğru konuşamıyor, bu ülkede yasak. Hocalar, anayasasını (yani Kur'an'ı) direk konuşsun. Şüphe var demek ki. Hocaların etkisi yok. Hocalar da korkuyorlar. Doğruyu konuşamıyorlar. Onlara da suç bulamıyorum. (K-29)

Bazı katılımcılar da din görevlilerinin uzun yıllar aynı camide görev yapmasının yanlış olduğunu belirtmişlerdir. 2011 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği'ne giren, ancak din görevlilerinin tepkisinden dolayı önce askıya alınan ve sonra tamamen yürürlükten kaldırılan rotasyon uygulaması,⁴⁰ din görevlileri ve cami cemaati açısından faydalı olacak bir uygulama gibi gözükmektedir. Çünkü bir din görevlisi her ne kadar başarılı ve etkili olsa da belli bir zamandan sonra samimiyet derecesinin artması, yapılacak hizmetlerin ve faaliyetlerin tamamlanması nedeniyle monotonlaşma riskiyle karşı karşıya kalması olasıdır.

Katılımcıların bazıları da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve din görevlilerinin fetvalarını eleştirmektedir. Din görevlilerinin birbirine zıt veya birbirinden farklı fetvalar vermesi, insanların kafasında soru

⁴⁰ Memur-Sen, "Diyanet'te Rotasyon İptal" (Erişim 15.06.2023).

işaretleri oluşturmaktadır. Katılımcıların bazılarının dinin, Diyanet'in tekelinde olan bir şey olmadığını belirtmesi de dikkat çekicidir. Katılımcıların ifadelerine göre din görevlilerinin rol model olamamaları, insanları farklı dini kaynaklardan beslenmeye yönlendirmiştir. Ayrıca Diyanet'in siyasi olarak fetvalar verdiğini söyleyen katılımcılar da bulunmaktadır (K-10, K-32, K-7, K-38, K-39).

Birkaç katılımcı da hutbelerin siyasi malzeme olarak kullanılmasından ("Allah fiyatları belirler." hadisinin ekonomik sıkıntılarının olduğu bir dönemde hutbeye konu olması, kira zamlarının %25 ile sınırlandırma kararının alındığı haftaki hutbede evlerini kiraya vereceklere yönelik insafli olma tavsiyesi vs.), içerik olarak etkileyici olmadığından ve merkezi olmasından yakınmaktadır. Esasında hutbeler, tarihsel sürece bakılınca siyasetle ilişkisini başlangıçtan beri devam ettirmiştir.⁴¹ Ancak günümüzdeki mevcut yönetimler açısından bakıldığında bu durumun bazı insanları huzursuz ettiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan merkezi hutbenin ülke genelinde aynı etkiyi sağlamasını beklemek de kimi katılımcılara göre makul bir beklenti olarak görülmemiştir.

Genel olarak katılımcı ifadeleri incelendiğinde Cuma hutbelerinin merkezi olmasında çeşitli sıkıntılar çıkabileceği görüşü hakimdir. Yerel problemlerin göz ardı edildiğine dair genel bir kanı vardır. Bu bağlamda Diyanet'in din görevlilerini Cuma hutbelerinde inisiyatif almaya teşvik etmesi beklenmektedir. Ayrıca din görevlilerinin de bu inisiyatifi merkezi hutbelere rağmen gerektiğinde kendisinin alması talep edilmektedir. Çanakçı'nın çalışmasında da

⁴¹ Recai Doğan, "Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler", *Dini Araştırmalar Dergisi* 1/2 (1998), 12.

katılımcıların çoğu tarafından hutbeler eleştirilmiştir.⁴² Yine Yılgin tarafından yapılan çalışmaya göre cami cemaatinin çoğuna göre hutbelerde ara sıra da olsa siyaset yapıldığı ifade edilmiştir.⁴³ Benzer eleştiriler Samsun'da yapılan başka bir saha çalışmasında da dile getirilmiştir.⁴⁴ Gümüş tarafından hazırlanan çalışmada da Diyanet'in siyasi bir tavrının olduğu eleştirileri yer almıştır.⁴⁵

Sonuç ve Öneriler

Cami cemaatinin bakış açısıyla din görevlilerinin rol modelliğini Samsun ili özelinde inceleyen bu araştırma sonucunda, din görevlileriyle ilgili cami cemaatinin en büyük iki beklentisinin "iletişim" ve "söz-davranış uyumu" konularında toplandığı görülmüştür. İnsanlar, din görevlilerinin mesleğiyle ilgili temel görevlerinden öte sıcak bir iletişimi olan ve anlattıklarını yaşayan bir din görevlisinin rol model olabileceğini düşünmektedirler.

Cami cemaatine göre din görevlilerinin rol modeli ile ilgili tespit edilen genel bulguları ve bu bulgularla ilgili önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- Cami cemaatinin çoğu, din görevlilerinden öğrendiği olumlu davranışları yaşantısına aktarmakta güçlük çekmektedir. Bunun altında yatan faktörler bireylerin dini alt yapılarının iyi olması ve kendilerini din görevlilerinden daha bilgili görmeleri, din görevlilerinin genelde tekrara düşmesi ve aynı

⁴² Çanakcı, "Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği", 267.

⁴³ Yılgin, *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri*, 63.

⁴⁴ Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, 163.

⁴⁵ Gümüş, *Yetişkinlerin Din Eğitimine Bakışları ve Din Eğitimi İhtiyaçları*, 77.

kalıplarla hitap etmesi, insanların sözlerden çok somut yaşantı örneklerinden etkilenmesi ve motivasyon eksikliğidir.

Öneri: Din görevlileri vaaz etmelerinin yanında, her ay müftülükler tarafından belirlenen konu ile ilgili toplum içine karışarak uygulamalarda bulunabilir. Örneğin yardımlaşma ve sadaka konusunun işleneceği ayda, din görevlisi, cemaatiyle birlikte ihtiyaç sahiplerine ulaşip vaazlarda anlatılan dini nasihatleri uygulamış olur. Ayrıca insanların beklentisi olan yaşantıyı da gerçekleştirmiş olarak teşvik ve rol model olma noktasında faydalı olabilir.

- 2- Araştırmaya katılan 46 kişinin 10'u, geçmişte veya şu anda bir din görevlisini rol model almıştır. Rol model alınan din görevlisinin en önemli özelliği iletişim becerileri konusunda etkileyici olmasıdır. İkinci sırada ise kişilik ve karakter özellikleri gelmektedir.

Öneri: Din görevlisi yetiştiren kurumlarda ve hizmet içi eğitimlerde, iletişim becerileri üzerine teorik ve pratik derslerin etkin bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Ayrıca dini/manevi yönü olan bu mesleğin, İmam Hatip Ortaokullarından başlayarak ve öğretmenlerin rehberlik hizmetleriyle desteklenerek ilgili, yetenekli ve istekli kişiler tarafından tercih edilmesi sağlanmalıdır.

- 3- Din görevlilerinin rol model olamamasında etkili olan faktörlerin ilk üçünün, sayısal açıdan ve önem sırasına göre memuriyet zihniyeti, söz-davranış uyumsuzluğu, bilgi-donanım eksikliği olduğu görülmüştür. Katılımcılar tarafından, sıradan bir memurluk olmadığı vurgulanan din görevliliğini icra edenlerin sözleri ve davranışları arasında bir uyumun olması gerektiği, toplumdan daha bilgili ve

donanımlı olmaları gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu çalışma şehir merkezlerindeki büyük camilerde yapıldığından bu camilerde görev yapan din görevlilerinin daha bilgili ve donanımlı olması beklenir. İlaveten din görevlileri şehir merkezinin imkanlarından faydalanarak kendilerini geliştirme imkanına sahiptirler. Ancak katılımcıların bilgi ve donanım konusunda din görevlilerinden genel olarak memnun olmadıkları ve katılımcılara göre din görevlilerinin bu konuda halkın gerisinde veya halkla eşit konumda oldukları saptanmıştır.

Öneri: DİB, personelinin çalışma yönetmeliği ile ilgili düzenlemeler yapabilir. DİB, personelinin belirli periyotlarla değerlendirilerek eksik kaldığı konularda gerekli eğitim imkanını sağlamalıdır. Ayrıca personelinin bilgi ve donanım konusunda gelişimi için hizmet içi eğitimleri nitelik ve nicelik bakımından artırılabilir. Ek olarak din görevlilerine lisans ve lisansüstü eğitim, mesleki gelişim için kurs ve seminerler noktasında teşvik ve gerekli imkanlar sağlanmalıdır.

- 4- Din görevlilerinin rol model olamamasının önündeki engellerden birisi de kurumsal anlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Kurumun işleyişindeki sorunlar, adalet ve liyakate uymayan karar ve uygulamalar, yeterince denetimin olmaması, din görevlisi yetiştirme politikalarındaki yanlışlar, fetvalar ve hutbeler ile ilgili sorunların din görevlilerine olan bakışı olumsuz etkilediği ve bu sebeple din görevlilerinin rol model olamadıkları saptanmıştır.

Öneri: Diyanet İşleri Başkanlığı, kurumla ilgili bazı olumsuz algıların yıkılması adına ve bazı sorunların düzeltilmesi için gerekli çalışmaları şeffaf bir şekilde yürütmeli ve genel şikayetleri değerlendirmelidir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun verdiği fetvalarla ilgili insanları tatmin edebilmek için kitle iletişim araçları ve cami kürsüleri etkin kullanılmalıdır.

- 5- İlk yetişkinlik dönemindeki katılımcılarla yapılan görüşmelerden çıkarılabilecek bir sonuç ise genel anlamda din görevlileriyle genç cami cemaati arasında etkin bir iletişiminin olmadığıdır. Genç katılımcılar hem din görevlisinin kendi yaşlarına göre davranabilmelerini, hem donanımlı ve genel kültürlü olmalarını ve camilerin de gençleri çekecek fiziki şartlara sahip olmasını beklemektedirler. Tüm yaş gruplarındaki katılımcıların, gençlere ve çocuklara din görevlilerinin özel ilgi göstermeleri beklentisi bulunmaktadır.

Öneri: Özellikle çocuklarla ve gençlerle, din görevlilerinin iletişim kurabilmesi adına yeni din görevlisi alımlarında “ilahiyat mezunu olmak” ve “pedagojik formasyona sahip olmak” şartları getirilmelidir.

- 6- Katılımcıların, din görevlilerinin asli sorumlulukları olan namaz kıldırma, ezan okuma, Kur'an okuma gibi temel hususlardan çok iletişim, yaşantı, samimiyet, olumlu kişilik özellikleri konularına vurgu yapmaları, çalışmanın en dikkat çekici ve en önemli bulgusudur.

Öneri: Din görevlisi yetiştiren kurumlar olarak İHL, İHO ve İlahiyat fakültelerinde mesleki eğitime pratik anlamda da ağırlık verilmelidir.

Araştırmanın temel problemi çerçevesinde, cami cemaatinin din görevlisini dini ve ahlaki bir rol model olarak nasıl algıladığı üzerine yoğunlaşmıştır. Elde edilen verilere bakıldığında cami cemaatinin din görevlilerini rol model almadığı ve din görevlilerinin rol model olamadığı sonucu saptanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda din görevlilerinin rol model olamamasındaki sebepler, katılımcılar gözünden özetle, din görevlilerinin memuriyet zihniyetinde olmaları, sözleri ve davranışları arasında uyumsuzluğun olması, iletişim konusunda ve insanlarla ilişkilerinde zayıf olmaları, kişilik ve karakter özelliklerinin beğenilmemesi şeklindedir.

İslam din eğitiminin ilk ve kadim geleneğinin yansıtıcısı eğitim kurumları olarak camiler, salt ibadet mekânı olarak kullanılmamış, eğitim de dahil olmak üzere birçok toplumsal fonksiyonun icra edildiği yerler olarak önemini korumuştur. Ancak bugün camiler, katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere irşat hizmetlerinin temeli olan vaaz ve hutbe ile sınırlandırılmış gözükmektedir. Katılımcılar tarafından camilerin irşat, ibadet ve eğitim hizmetleri fonksiyonlarının tekrar işlevsel hale getirilmesi beklenmektedir. Bunu başarabilecek olan ve bu sorumluluğu üstlenen de DİB ve onun görevlendirdiği, dini ve ahlaki rol model olması beklenen din görevlileridir.

EK-1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

| KOD | YAŞ | EĞİTİM | MESLEK | İLÇE |
|-----|-----|---------|------------------|------------|
| K-1 | 56 | İlkokul | Emekli (Fırıncı) | Ayvacık |
| K-2 | 35 | Lisans | Memur | Ayvacık |
| K-3 | 77 | İlkokul | Emekli | Ayvacık |
| K-4 | 50 | İlkokul | Muhtar | Salıpazarı |
| K-5 | 61 | Lise | Emekli (ama) | Salıpazarı |
| K-6 | 23 | Lise | Öğrenci (Üni.) | Terme |
| K-7 | 40 | Lise | Sporcu | Terme |

| | | | | |
|------|----|---------------|--------------------|--------------|
| K-8 | 22 | Lise | Berber | Terme |
| K-9 | 65 | Ortaokul | Emekli | Tekkeköy |
| K-10 | 53 | Ortaokul | Esnaf | Tekkeköy |
| K-11 | 22 | Lise | Öğrenci (Üni.) | Canik |
| K-12 | 19 | Lise | Öğrenci | Canik |
| K-13 | 52 | Lisans | Öğretmen | İlkadım |
| K-14 | 47 | Ortaokul | Müteahhit | Ondokuzmayıs |
| K-15 | 49 | Lise | Memur | Bafra |
| K-16 | 58 | Lisans | Emekli Memur | Bafra |
| K-17 | 46 | Lise | Muhtar | Bafra |
| K-18 | 58 | Lisans | Öğretmen | Bafra |
| K-19 | 50 | İlkokul | Esnaf (Pazarcı) | Alaçam |
| K-20 | 43 | Lise | Memur | Alaçam |
| K-21 | 35 | İlkokul | Esnaf (Oto) | Yakakent |
| K-22 | 27 | Lise | Esnaf | Yakakent |
| K-23 | 56 | Ön Lisans | Emekli Memur | Asarcık |
| K-24 | 20 | Lise | Öğrenci (Üni) | Kavak |
| K-25 | 21 | Lise | Öğrenci (Üni.) | Kavak |
| K-26 | 19 | Lise | Öğrenci | Kavak |
| K-27 | 51 | Lise | Emekli | İlkadım |
| K-28 | 70 | Yüksekokul | Emekli Öğretmen | İlkadım |
| K-29 | 70 | İlkokul | Emekli | İlkadım |
| K-30 | 53 | Lisans | Yazı İşleri Müdürü | İlkadım |
| K-31 | 72 | Lisans | Emekli Müfettiş | Atakum |
| K-32 | 75 | İlkokul | Emekli | Atakum |
| K-33 | 73 | Ortaokul | Emekli Polis | İlkadım |
| K-34 | 71 | İlkokul | Emekli | Havza |
| K-35 | 30 | Yüksek Lisans | Öğretmen | Vezirköprü |
| K-36 | 56 | Lise | Esnaf | Vezirköprü |
| K-37 | 38 | Lisans | Polis | İlkadım |
| K-38 | 33 | Lisans | Zabit Katibi | İlkadım |
| K-39 | 34 | Yüksek Lisans | Savcı | İlkadım |
| K-40 | 60 | Lise | Emekli | Atakum |
| K-41 | 60 | İlkokul | Emekli | Atakum |
| K-42 | 42 | Ortaokul | Çoban | Ladik |
| K-43 | 70 | Lisans | Emekli (Esnaf) | İlkadım |
| K-44 | 43 | Lise | Memur | İlkadım |
| K-45 | 69 | Lisans | Emekli Memur | İlkadım |
| K-46 | 25 | Lisans | Mühendis | Çarşamba |

Kaynakça

- Buyrukçu**, Ramazan. *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Etme Gücü*. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Creswell**, John. *Eğitim Araştırmaları*. İstanbul: Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi, 2019.
- Creswell**, John. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.
- Çanakcı**, Ahmet Ali. "Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği". *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2015), 253-282.
- Çapcıoğlu**, Fatma - **Kalkan Açıköz**, Öznur. "Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri". *Bilimsel Araştırma Süreçleri: Yöntem Teknik ve Etiğe Giriş*. ed. Özcan Güngör. 203-222. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Çekin**, Abdülkadir. "Mesleki Yeterlilik ve Beklenti Yönüyle Din Görevlisi Cemaat İlişkisi". *Diyanet İlmi Dergi* 47/1 (2011), 89-108.
- Çelebi**, Ahmet. *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi*. İstanbul: Damla Yayınevi, 1998.
- Dam**, Hasan. *Yetişkinlerin Din Eğitimi*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Demir**, Çağlar. *Camilerdeki Dini Hizmetlerin Yapılmasında Cami Cemaatinin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi (Altınyayla Örneği)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Demir, Muhammed Hüseyin. *Yetişkin Din Eğitiminde İletişim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (Kanun No. 633). *Resmî Gazete* 12038 (22 Haziran 1965). Erişim 15 Eylül 2022. [https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/633%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanun%20\(6002%20%C3%B6ncesi\).pdf](https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/633%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanun%20(6002%20%C3%B6ncesi).pdf)

Doğan, Recai. “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 1/2 (1998), 5-51.

Gümüş, Arife (ed.). *Yetişkinlerin Din Eğitimine Bakışları ve Din Eğitimi İhtiyaçları*. İstanbul: İlke Yayınları, 2014.

Gürbüz, Suat - **Şahin**, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.

Kur’ân Yolu. Erişim 16 Nisan 2018. <https://kuran.diyamet.gov.tr>

Kümbetoğlu, Belkıs. *Niteliksel Araştırmalarda Analiz*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2021.

Memur-Sen. “Diyamet’te Rotasyon İptal”. Erişim 15.06.2023. <https://www.memursen.org.tr/diyanette-rotasyon-iptal>.

Ozan, Ömer. *Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)* Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Sağlam, İsmail. “Cami Cemaatine Göre Fransa’daki Türk Din Görevlilerinin İletişim Yeterlikleri”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/21 (2011), 121-145.

Uygun, Hamdi. *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri.* Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992.

Yılğın, Mehmet. *Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri.* Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Zengin, Zeki Salih. "Osmanlılar'da II. Meşrutiyet Döneminde Yeni Açılan Medreseler ve Din Görevlisi Yetiştirme Çalışmaları". *İslam Araştırmaları Dergisi* 36 (2016), 33-61.